

Tandrčak

Dičiji list na bunjevačkom jeziku | Subatica, novembar 2023 | Broj: 181 | Godina XVI

Draga dico,

Evo nas u novembru mesecu, od godine nije ostalo tušta a do kraja ovog meseca doće nam i redovna zima. Ona kalendarska. Novembar mesec se voli zbog mirisa pečenog kestinja, zbog zlatnog lišća posutog po varoškim ulicama i trpezom koja je tradicionalno pojačana potkraj godine. Nije više ni zimskim raspust zdravo daleko, pa vodite računa da ga provedete bez briga o ocinama u drugom polугоđu. Još imate kada da poboljšate ocine ako koja nije dobra. I na kraju, zabavite se kakom temom u vašem i našem „Tandrčku“.

T. K. M.

Urednik:

Tihomir Kujundžić Matković

Tehnički urednik:

Tihomir Kujundžić Matković

Saradnici:

Ana Vojnić Kortmiš, Sofia Jozić

Tiraž: 1.000

Štampa: **Rotografika Subotica**

List je upisan u Registar javnih glasila Agencije za privredne registre Republike Srbije pod registarskim brojem: NV000431

COBISS SR-ID 228104199

CIP - Katalogizacija u publikaciji Biblioteke Matice srpske, Novi Sad
087.5

Zabavan dan na imanju

Đaci OŠ „Vuk Karadžić“ iz Bajmaka koji pohađaje izborni predmet Bunjevački jezik s elementim nacionalne kulture imali su prilike posittit gazdinstvo porodice Crnković. U ovu malo vraćanje u našu salašarsku prošlost vodila ji je njeva učiteljica **Svetlana Morner**. Osim druženja s domaćim životinjama, dica su se imala prilike upoznat i s nizom pridmeta koje su Bunjevci kadgod redovno koristili u svakodnevnom životu. Tu su stare pegle na žeravu, roljke, starovinska mašina za mrvljenje kuruza, razni tipovi vaga i utega kojima se mirilo sve, od perja do žive stoke koja se prodavala.

Od josaga dici su pokazane: morke, kokoši, zec, jagnje, pučke, poni konjić, krave, telad i da ne ređamo sve. Pravi mali zoološki vrt, koji se dici zdravo zasviđo. Nema je sva dica prilike vidit toliko domaći životinja na jednom mistu. Vodič dici i učiteljici bio je njev domaćin, **Aleksandar Crnković**. On je gostima sve potanko objašnio a ako je kogod imo pitanja mogo je slobodno dignit ruku i pitat šta ga zanima, ljubazni domaćin imo je kada i strpljenja za svako radoznalo dite.

T. K. M.

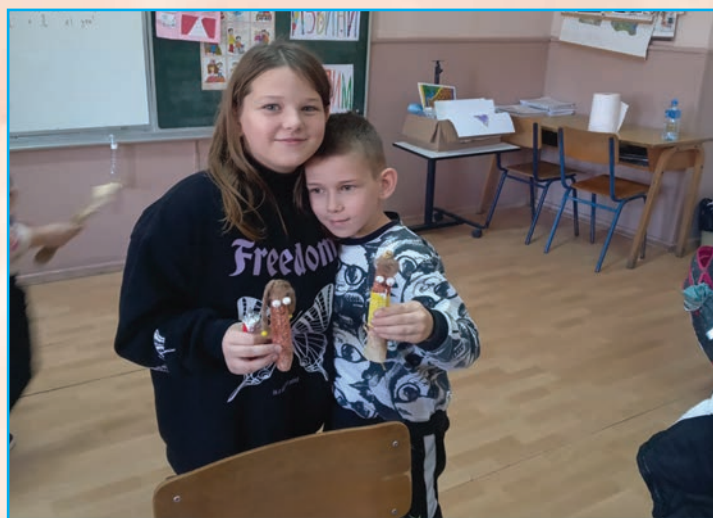

Takmičenjem kroz sigru

Đaci OŠ „Vuk Karadžić“ pravili su razne sagračke od prirodni materijala, ko što je ljuskura od kuruza, čutki, itd. Od čutaka su se pravile jednostavne al zabavne kule. Bilo je tu i lutkica u raznim tehnikama. Za one koji vole mozgat bilo je razni puzzle na temu bunjevački običaja koje je tribalo riješiti na malom internom takmičenju škularaca.

Ovu kreativnu i takmičarsku radionicu đacima je pripravlila njeva učiteljica **Svetlana Mormer**, čijom smo ljubaznošću dobili i fotografije koje ovom prilikom dilimo s vama. Možda će vas ove aktivnosti inspirisati da i vi zaištete od svoje učiteljice da organizuje što god slično na časovima bunjevačkog. Malim bajmačanima su se itekako dopale.

T. K. M.

Bunjevačka izdanja na sajmu knjiga

Svakog oktobra glavni grad naše zemlje postaje mesto okupljanja poštivalaca pisane riči i knjige. Domaći i strani gostivi ni ove godine nije manjkalo, jel ovo je najveći sajam knjiga u regionu. Ove godine Francuska je bila počasni gost sajma, na kojem je predstavila svoju kulturu, izdanja i pisce. Procinjuje se da je svoja izdanja na ovogodišnjem sajmu knjigu promovisalo preko 400 izlagača. Med njima su i izdanja Novinsko-izdavačke ustanove „Bunjevački informativni centar“ iz Subatice.

Zainteresovanim positiocima informacije su pružili v. d. direktora **Lazarela Marjanov** i urednik Bunjevački novina **Nikola Stantić**. Izdanja Bunjevačkog informativnog centra, „Bunjevačke novine“, „Tandrčak“ i „Tandrčkovo blago“ mogla su se pogledat na štandu Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine. Na istom štandu mogla su se pogledat i razna izdanja Bunjevačke matice iz Subatice. Ovogodišnji međunarodni sajam knjiga u Beogradu bio je 66. po redu a trajao je od 21. do 29. oktobra.

Bunjevačka dica na sajmu obrazovanja

Učenci OŠ „Matko Vuković“ i OŠ „Sečenji Ištvan“ iz Subatice koji pohađaje izborni predmet bunjevački jezik s elementima nacionalne kulture bili su učesnici jednog zanimljivog okupljanja đaka iz više gradova Srbije. Svoju kulturu, jezik i običaje bunjevački đaci predstavili su gostima na sajamskom štandu Ministarstva prosvite. Oni su recitovali na maternjem jeziku, izvodili nacionalne plesove a učestvovali su takođe i u kvizu kako bi pokazali svoje znanje.

T. K. M.

Dan Velike narodne skupštine

Ovo je jedan od nacionalni praznika Bunjevaca, s pravom bi se moglo kazati i jedan od najveći. Obilježavanje ovog dana u istoriji predstavlja vrhunac zalaganja Bunjevaca za zajedničku državu Južni Slovena. Ovaj dan obilježava se svakog 25. novembra, pod nazivom: **Velika narodna skupština Srba, Bunjevaca i ostali Slovena u Banatu, Bačkoj i Baranji.**

Ovaj veliki skup delegata održao se 1918. godine u Novom Sadu, u prostorijama današnje Vojvođanske banke. Delegacija Bunjevaca bila je druga po svojoj brojnosti, sa 84 delegata. Svaki delegat predstavljao je jednu iljadu svojih sunarodnika.

Cilj skupštine bio je ozvaničiti stanje koje je bilo na terenu, Austro-Ugarski poraz i želju Južni Slovena da se dozvoli prisajedinjenje sa susjednom kraljevinom Srbijom, oni misle da oni čine značajni procenat stanovništva. Delegaciju Bunjevaca pridvodio je biskup **Blaško Rajić**. Njegov govor ispraćen je oduševljenim aplauzima delegata. Na novosadskoj konferenciji traženo je da Srbija kao pobidnica zagovara želju stanovnika južne Ugarske da žive u jednoj državi sa Srbijom. Ostvarenje ove težnje na mirovnoj konferenciji u Francuskoj, omogućilo je Bunjevcima da slobodno govore svojim jezikom posli dugog niza godina sistemske mađarizacije.

T. K. M.

Svi Sveti i Mrtvi dan

U vrime kad se Crkva još širila i jačala, bilo je tušta neznobožaca koji su se držali paganski obijača i po njima živili. Da bi na miran način integrisala čitave narode, Crkva je napravila ustupak tako što je umisto dana u koje su pagani svitkovali svoje praznike, uspostavila je svoje kršćanske. Taki praznici Crkve su (izmed ostalog) Svi Sveti i Mrtvi dan. Ovi dani su nepomični u kalendaru, to jest obilježavaju se svake godine 1. i 2. novembra. Vrimeom se broj svetaca toliko uvećo da se pokazalo ko potribno i dobro da jedan dan bude dan svi svetaca katoličke crkve, ko i mučenika koji su umrli čuvajući i šireći viru.

Na odriđene svetce ne ide se na groblje, al za Svisvete ide se svim pokojnima koje možemo obać. Ovaj dan Crkva je uspostavila ko svitkovinu 609 godine, to jest početkom 7. vika. Na taj dan se grobovi čiste, od cvića donose se obično hrizanteme u različitim bojama. Svaki 1. novembar groblja poprime malo vedrine šarolikim buketima koje svit donosi tokom cilog dana. Drugog dana novembra je Mrtvi dan, na misama se moli za duše naši stari koji više nema. Ovo nije dan velike tuge, već sićanja i poštvanja pokojnika.

T. K. M.

Iz šupljeg u prazno

Živili tako jedared dva brata. Mlađi vridan i pošten radi i kad drugi svit spava, radi i kad ne bi moro. I kad vidi da poso ne vridi više od šake kuruza, on poso uradi, još kaže: – I sotim je više. Stariji ne gleda tako, samo nek je lako. Došlo vrime pa se braća podile i dogovore se ovako: koji prvu ugrabi sriću, taj će drugom pomoć. I ko će se prvo dovatit sriće, već stariji. Priko noći kakogod je došo do veliki novaca, udarijo i u trgovinu i posto veliki gazda, samo sidi, a sluge ga dvore. Jedared mlađi brat dođe svojem starijem bratu. Kad je brat gazda vidijo svojeg mlađeg brata, on se spremijo ovako: uz dva ćupa nasrid sobe sijo i diže ćup navíše ćupa, ko da štogod priliva. Zna on da je mlađi brat došo rad pomoći, a brat gazda oči ne diže zabavio se poslom kobajage. Mlađi gleda pa gleda i još jedared kaže:

–**Ej gazda brate moj rođeni, ti ne vidiš da sam ja došo?** A ovaj će: –**A ti ne vidiš da ja radim jedan važan poso, pa se si još niki našo uvriđen?** –**Kaki poso ako boga znaš?** –**Sipam šuplje u prazno,** – kaže gazda brat i više ne prodivani ni riči. Mlađi nije ćorav ni glupav vidijo koliko je sati, okrene se i ode ko da ga je viter odno. Prolazilo je vrime, pa siroma još siromašniji a bogat još bogatiji dok se jedared nije srića priokrenila.

Mlađi brat jednog dana izore kovčeg dukata, a posli i drugi dukati ko da se roje, svakog dana ji je sve više, di stane di rukom takne dođe mu srića. Njemu pošlo tako a bratu gazdi naopako, za još jednu noć izgorio salaš i sve što je bilo u njemu. Izgorilo i žito na njivi, činilo se ko da i zemlja gori i stope di stane. Ko da je viter oduvo sve blago, odjedared je posto siroma. Sad se siti brata kako su se dogovorili, dok su još bili zajedno, pa kaže:

–**Ni brige, idem ja kod brata pa će me on ispomoć.**

Kad je mlađi brat čuo ko da mu dolazi u goste spremio se. Sijo na srid sobe, al ne sa prazni ćupovima, već sa srebrnim, pa pritresa dukate iz jednog u drugi. Gost čim je otvorio vrata, domaćin mu se javi, zdravo je u poslu. –**Brate moj ti stigo?** –**Stigo bome,** – kaže stariji. A mlađi će: –**A ja samo radim pa radim.** –**To je dobro, a šta radiš?** –pita stariji.

–**Pa ne vidiš sipam šuplje u prazno?** – kaže mlađi.

Kad je stariji to čuo, a gleda one silne dukate kako padaje iz ćupa u ćup pa promuca: –**To je za tebe šuplje u prazno.** Mlađi kaže: –**Ne za mene, već za tebe brate moj, za tebe je to šuplje u prazno.**

Ana Vojnić Kortmiš

Milosrdni mravi

Jednog dana bilo zdravo zima, viter duše sve se cakla tresu, dođe cvrčak kod mrava pa njim kaže: – **Drugovi, molim vas dajte mi štogod da poidem, jel ću umrit od gladi.**

Mravi se zagledaje pa kažu: – **Šta si litos radio kad nisi priprazio rane za zimu?**

Cvrčak sagne glavu pa kaže: – **Sviro sam violinu.** Mravi se sažale i narane cvrčak i još mu malo spakuju da ponese, al mu kažu još: – **Sad i nama štogod odsviraj pa da se malo provešimo u ove zimske dane.**

Cvrčak se složi, radosno dograbi svoju violinu i zasniva.

Ana Vojnić Kortmiš

Mudra ćer Marica

Bio jedared neki gazda zdravo bogat, od sviju u selu bio je imućniji. I u svemu čega se dovat bolji. Zatriba mu pastir za veliko stado ovaca pa dovede čovika i obeća mu da će bit plaćen teletom koje će uskoro doć na svit. Kako je rasno tele vridilo lipu novce, čovik pristane pa krene čuvat ovce. Dođe lagano i vrime da se krava oteli, rodi lipo crveno tele al ga gazda pastiru ne daje. Gazda divani da je još malo da se odvoji od krave a pastir veli da je pogodba bila da će oma bit njegovo čim se na noge pridigne. Ne mogu se oni nikako dogovorit šta je i kako je, pa pristanu da idu seoskom knezu, da treći čovik prisīče. Knez je bio mlad čovik, pa ne znajući još sve seljane ponaosob zaište da čuju priču obadvojice. Kad je poslušo obadva čovika, kaže ovako: **–Umisto da oma prisīčem, jel i jedan i drugi bi mogli bit u pravu, daću vam par zagonetki pa čiji odgovori budu najbolji – u njegovu će korist bit rišeno.**

Na to gazda i pastir klimnu glavom, slože se s pridlogom i razidu se. Gazda je putom gunđo sebi: **–Kaki je to neuki knez kad mi zagonetke postavlja umisto da prisīče u moju korist i spasi mi tele?**

Kad je došo kući, vidi žena brigu na gazdinom licu, pa ga upita šta je bilo?

On joj ovako odgovara: **–Novi knez ište odgovore na par zagonetki, ko bolje odgovori njemu će ić tele.**

Žena onda zaište zagonetke a gazda nabroji zagonetke ovako: **–Šta je najbrže na svitu? Šta je najslade na svitu? Šta je najbogatije na svitu?**

Misli se žena šta bi odgovori mogli bit, pa mu saopšti šta je nagustirala:

–Najbrža je naša mazga, nema konja koji će je pristignit na putu! Šta je najslade, pa to je med iz naši košnica. Cilo selo zna da niko nema bolji med nadaleko. Šta je najbogatije? Pa naša škrinja u koju šparamo novce već četrdeset i kusur godina, da bi lipu starost imali. Dopadnu se gazdi odgovori i sa svim se složi da je tako. Po prvi put od kako je oćo od kneza pojavi se osmih na njegovom licu, pa tako i zaspe.

Isto veće i pastira mući ista nedoumica. Šta bi mogli bit odgovori na kneževe zagonetke? Pastiru je žena mlada umrla, pa je imo za njom samo ćer jedinicu, malu Maricu. Pripravi ćer ocu da večera, pa ga pita zašto je snuđen i šta ga mući? On joj reće kake je zagonetke dobio od kneza i da će od odgovora zavisit čije će bit obećano tele.

Marica se onda zamisli, saopšti ocu odgovore a ovaj se oma raspoloži kad to čuje i ode spokojno na poćinak.

Kad je došlo jutro da se opet nađu prid seoskim knezom, gazda je poranio trljajući zadovoljno ruke. Ko da je već dao svoje odgovore. Na kraju dođe i pastir, pa knez upita gazdu, koji su tvoji odgovori na zagonetke koje sam vam dao?

–Kneže, moji odgovori su da je najbrža naša siva mazga, nema ničeg na četiri noge bržeg u selu od nje. Najsladi je med iz naši košnica, to morate koštat! A šta je najbogatije? Pa uštedevina koju sam sa ženom stvorio, jel štedimo veći dio života!

–Dobro, – veli knez, – da čujem koji su tvoji odgovori pastiru?

–Čestiti kneže, najbrže na svitu je čovikova miso. Jel ništa ne putuje brže od nje, čak ni svitlo. Najsladi je sanak kad se čovik umoran s posla vrati. A najbogatija je crna zemljica, jel iz nje svi vridni metali dolaze, bakar, srebro i zlato.

Kneza vidno oduševu pastirovi odgovori, pa ga upita kako se dositio na sva tri taćno odgovorit? Pastir u početku nije tio oćkrit, a onda ipak kaže da je odgovore dala njegova jedinica Marica.

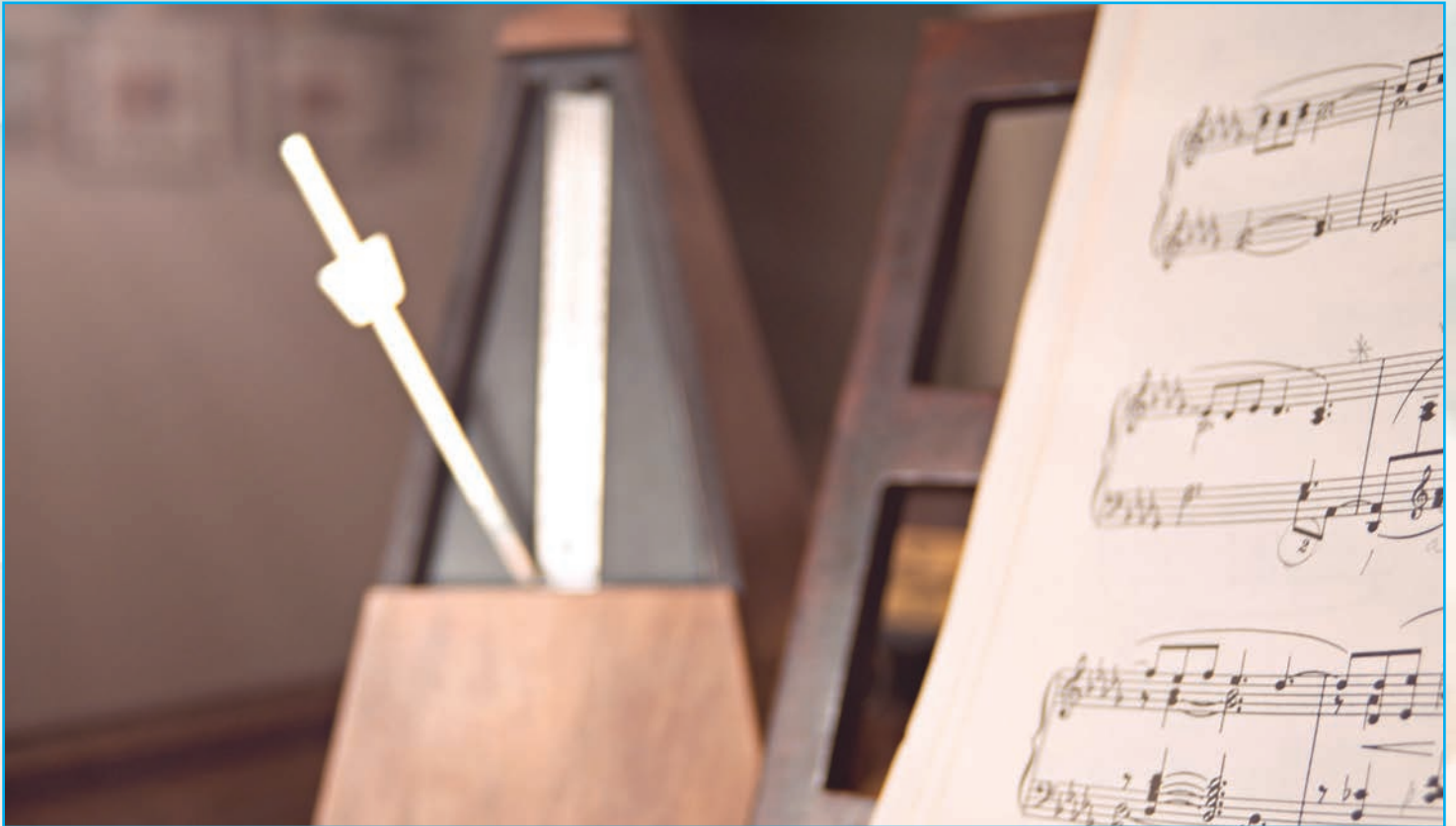
–Kad imaš tako pametnu ćer jedinicu, evo joj još jedan zadatak prije nego što rišim šta će bit s teletom.

Onda knez da pastiru deset jaja, kaže mu da ji nasadi pod kvoćku i da mu sutra donese mlade piliće. Umusi se pastir, miselići kako je knez rišio da gazdi dodili tele, pa mu je zato i dao da izleže piliće za jedan dan. Al kad on isprića Marici šta se od njega sad ište, ona metne tri šake pšenice i mali zavežljaj pa pošalje oca natrag knezu, s porukom: **–Čestiti kneže, posadi mi molim te pšenicu nek proklija za jedan dan, taman će mi pilići za koje imam toliko vrimena imat šta zobat kad se ispili.** Kad je pastir iznenađenom knezu prido zavežljaj pšenice i objasnio mu šta se od njega traži, on se slatko nasmije pa kaže: **–Bome pastiru, jednu al mudru ćerkicu imaš. Nek je u tebe crveno tele, pošteno si ga zaslužio.**

Češka narodna pripovitka
Priveo i prilagodio:
Tihomir K. Matković

Šta su metronomi?

Održavanje ritma u toku nastupa za muzičare nije uvijek jednostavno, zato su tu uređaji koji pružaju podršku i svojim radom garantuju da će pisma bit do kraja ispivana kako treba. Metronomi se danas u 21. viku prave u digitalnom i klasičnom izdanju, a kako su opšte počeli da se koriste?

Otac metronoma je **Johan Nepomuk Melcel**, ovaj nemački izumitelj živio je u 19. viku. Prvi metronom ugleda je svit davne 1816. godine. Etimologija riči vodi nas u vokabular grčkog jezika, di metron znači mira a nomos je zakon.

Metronomi rade tako što proizvode normalan, zvučni ritam el klik u odriđenom tempu el otkucajima u minuti. Sastoje se od klatna el elektronskog sistema sa displejom. U tradicionalnom metronomu sa klatnom, podesiva težina na bazi kontroliše tempo. Muzičari postavljaju težinu na željeni takt metronom selju-ljanaprid-nazad, proizvodeći zvučni klik pri svakom taktu.

Digitalni metronomi, s druge strane, omogućavaju korisnicima da direktno unesu željeni takt i emituju digitalni bip el zvuk u skladu sa tempom.

Metronomi su neophodni za muzičare svi nivoa. Pomažu u održavanju konzistentnog tempa, uvežbavanju teški pasusa i poboljšanju cilokupnog muzičkog izvođenja. Porid tog što pomažu muzičarima, metronomi su dragoceni alati za plesače, glumce, pa čak i sportiste, obezbeđujući precizno vrime i koordinaciju u različitim umetničkim oblicima.

Pronalazak metronoma Johana Melcela unapridio je način na koji se muzika uči i izvodi. Tokom godina, metronomi su evoluirali u sofisticirane digitalne uređaje, nudeći širok spektar funkcija, ko što su različiti vrimenski potpisi i podile, što ji čini još svestranijim alatom za umetnike. U svitu di su priciznost i tajming najvažniji, metronom ostaje neprocinjiv pratilac za one koji traže savršenstvo u svom zanatu.

Dogerland - izgubljeno kopno

Istorija Britanski ostrva je bogata i složena, sa brežboj geološki i geografski promina koje oblikuju zemlju koju danas poznajemo pod imenom Ujedinjeno kraljevstvo velika Britanija i sverna Irska.

Jedan od najfascinantniji aspekata ove istorije je odvajanje Britanski ostrva od kontinentalne Evrope. Ovo razdvajanje je bilo zbog niza događaja koji su se desili tokom miliona godina, što je rezultiralo formiranjem ostrva koje je od tada nazvano „Dogerland“.

Prije oko 450.000 godina, tokom epohe pleistocena, počela je da se dešava značajna transformacija. Ovo je bilo ledeno doba, period obilježen napridovanjem i povlačenjem ogromni ledeni pokrivača koji su pokrivali značajan dio severne hemisfere. Tokom ovi glacijalni perioda Britanska ostrva su se izdigla iz vode.

Priča počinje rastom masivni ledeni pokrivača, posebno Veichselian glacijacije, koja se protezala od severne Evrope do današnje Belgije i severne Francuske. Ove kolosalne ledene mase izvršile su ogroman pritisak na kopno ispod sebe, uzrokujući da se Zemljina kora potopi pod teretom. Ovaj proces je dalje oblikovo teren.

Kako su ovi glečeri napridovali i povlačili se, dramatično su promenili pejzaž. Zemlja koja će postati Dogerland je u početku bila povezana sa kontinentalnom Evropom, formirajući ono što sada nazivamo basenom Severnog mora. Tokom perioda glacijalnog povlačenja, otopljena voda je ispunila ovaj basen, stvarajući velika proglacijalna jezera. Ova jezera su sadržavala ogromne količine slatke vode, koja je prethodno bila zatvorena u ledu.

Prije oko 10.000 godina, kako je posljednji ledeni pokrivač počeo da se povlači, veza između Dogerlanda i kontinentalne Evrope počela je da slabi. Meltvater je tekla kroz jaz, koji bi postao Lamanš, efektivno razdvajajući zemlju. Tokom naredni milenijuma, porast nivoa mora i formiranje ove vodene barijere činili su sve izazovnijim ljudima i životinjama da prilaze između Britanski ostrva i Evrope.

Ono što je posebno fascinantno u vezi sa ovim razdvajanjem je da Dogerland nije bio izolovano ostrvo, već velika kopnena masa sa raznovrsnim ekosistemom. Mega-fauna ko što su mamuti, vunasti nosorozi i rani ljudi lutali su ovim regionom. Dogerland bi bio bogato lovište za paleolitske ljude, a dokazi o njegovom prisustvu, u vidu oruđa i artefakata, otkriveni su ispod Severnog mora.

Vrimenom, kako je nivo mora nastavio da raste, kanal Lamanš se širio, stvarajući na kraju Britanska ostrva kaka ji danas poznajemo. Naziv „Dogerland“ je skovan da opiše ovu zemlju koja je kadgod povezivala Britanska ostrva i Evropu. Dok je Dogerland odavno nesto ispod talasa, njegovo nasliđe je još uvijek vidljivo u geološkim karakteristikama Severnog mora.

Odvajanje Dogerlanda od kontinentalne Evrope bio je spor i postepen proces, vođen prirodnim silama. Preobrazio je Britanska ostrva u ostrvsku državu kaka je danas, sa jedinstvenom kulturom, istorijom i geografijom. Razumivanje ove geološke istorije pomaže nam da cinimo dugo i fascinantno putovanje koje je dovelo do formiranja Britanskih ostrva i izuzetnu raznolikost života koji je naseljavo ove zemlje tokom vikova.

T. K. M.

Razvojni put kočija

Kočije, kultni simbol starog Zapada i ranog američkog transporta, ima bogatu istoriju koja se proteže kroz vjeka. Njegova evolucija od transportni vagona do elegantni kočija odigrala je ključnu ulogu u oblikovanju putovanja i trgovine. Ovaj tekst biće malo putovanje kroz vrijeme da istražimo zanimljiv i malo poznat razvoj kočija.

Poriklo i rani počeci

Počeci kočija zapravo sežu sve do drveni civilizacija antike, di su se konjske zaprege koristile u različite svrhe, uključujući privoz putnika i robe. Ipak, koncept vozila dizajniranog posebno za udobnost i putovanja na velike udaljenosti počeo je da se oblikuje u Evropi tek tokom 16. vika.

Engleski uticaj

Kočije kake danas poznamo dugujemo umnogom Britancima, koji su oplemenili i standardizovali njev dizajn. Do 17. vika, kočije su bile uobičajena pojava na engleskim putevima. Ovi vagoni su imali dobro konstruisanu karoseriju sa dovoljno mesta za putnike, što ji čini pogodnim za duga putovanja.

Američke adaptacije

Kako su evropski doseljenici stigli u Severnu Ameriku, doneli su koncept kočija sa sobom. Neravni teren i velike udaljenosti američke prerije predstavljali su jedinstvene izazove za ovo privozno sredstvo. Ko odgovor, američki kolonisti su počeli modifikovat i proširivat tradicionalni dizajn kočija. Uveli su jače suspenzije i veće točkove za navigaciju po neravnim putevima, a mnogi modeli su imali više konja za povećanje brzine i efikasnosti.

Kasnije promine

Tokom 18. i 19. vika, ogromna mreža puteva za kočije prilazila je priko Sjedinjeni Država. Kompanije ko što su Butterfield Overland Mail i Wells Fargo postale su poznate po pružanju pouzdani poštanski usluga koje su povezivale udaljene gradove. Ove mreže su bile ključne u omogućavanju širenja na zapad, omogućavanju komunikacije i transportu putnika i pošte.

Novi vidovi privoza

Sredina 19. vika označila je prikretnicu u istoriji transporta. Razvoj železnice i parne mašine počeo je da zamenjuje kočije, nudeći brži i efikasniji transport. Kao rezultat tog, popularnost kočija je postepeno opadala, i na kraju je nestala iz transportnog pejzaža. Danas, kočije su simbol jednog vremena, amblem pionirsko duha koji je podstakao rast i razvoj Sjedinjeni Država.

Planktoni - osnova života okeana

Ogromna prostranstva svitski okeana kriju jednu tajnu, postoji svit minijturni čuda prirode koja igraje ključnu ulogu u ekosistemu naše planete. Ova mala čuda su poznata ko plankton, i fascinantnija su nego što mislite.

1. Velika raznolikost

Plankton nije jedna vrsta već raznolika zajednica mikroskopski organizama koja uključuje i biljke (fitoplankton) i životinje (zooplankton). Ova minijturna bića se razlikuju po obliku, veličini i funkciji, u rasponu od elegantni dijatomeja do stvorenja poznati ko žele.

2. Proizvođači kiseonika

Fitoplanktoni su pravi mali heroji našeg svita. Oni su odgovorni za proizvodnju oko 50% kiseonika na Zemlji. To znači da svaki drugi udah koji udahnete dugujete ovim mikroskopskim bićima.

3. Fešta svitla

Bioluminiscentni plankton je prirodni vatromet. Kad su uznemireni, emituju očaravajuć sjaj koji mož osvitlit more u blistavom prikazu. Ove prilipe svitlosne emisije služe u različite svrhe, uključujući odvrćanje predatora.

4. Uvik u pokretu

Nike vrste zooplanktona priduzimaje impresivne selidbe. Uzmimo, na primer, kopepod, koji mož da putuje stotine metara dnevno. Oni obavljaje dnevnu vertikalnu migraciju u potrazi za hranom, često pokrivajući nekoliko puta dužinu svog tila u jednom skoku.

5. Gozba kitova

Plankton je u srcu morskog lanca ishrane. Oni služe ko primarni izvor rane za mnoga vodena bića, od mali riba do masivni kitova. Ovi mikroskopski organizmi indirektno održavaje nike od najveći stanovnika okeana.

6. Regulatori klime

Uloga planktona seže dalje od tog da bude obrok za morski život. Oni igraje vitalnu ulogu u regulisanju klime na Zemlji tako što apsorbujaju i skladište značajne količine ugljen-dioksida. Razumivanje planktona je ključno u borbi protiv klimatski promena.

7. Neuhvatljiv i vitalan

Uprkos njevoj važnosti, plankton ostaje u velikoj miri nevidljiv za ljudske oči. Njeva mala veličina čini ji izazovom za učenje, al znanje koje steknemo o njima je neprocinjivo. Istraživači nastavljaje da istražuju tajne ovi sitnih organizama.

U zaključku, plankton bi mogo biti sićušan, al ima ogroman uticaj na zdravlje okeana i cile planete. Od proizvodnje kiseonika do podrške čitavim ekosistemima, njev značaj se ne može pricinit. Slideći put kada budete gledali u ogromno prostranstvo okeana, sitite se da mikroskopska čuda sveta planktona neumorno rade ispod površine kako bi održali život kaki poznajemo.

T. K. M.

Rihterova skala

Rihterova skala, nazvana po svom tvorcu **Čarlsu Frensisu Rihteru**, je osnovni alat za razumivanje i kvantifikaciju moći zemljotresa. Rihter, američki seizmolog i fizičar, razvio je ovu logaritamsku skalu 1935. godine, uvodeći revolucionarnu sposobnost da tačno procinimo jačinu i radijus seizmički aktivnosti, to jest zemljotresa.

Čarls F. Rihter: Čovik iza skale

Čarls F. Rihter je rođen 26. aprila 1900. godine u Ohaju, SAD. Svoj život je posvetio proučavanju zemljotresa, seizmologije i fizike unutrašnjosti Zemlje. Rihterov revolucionarni rad u saradnji sa **Benom Gutenbergom** doveo je do razvoja Rihterove skale, koja će zauvijek prominiti način na koji opažamo i procinjujemo zemljotrese. Njegov inovativni pristup postavio je temelje moderne seizmologije.

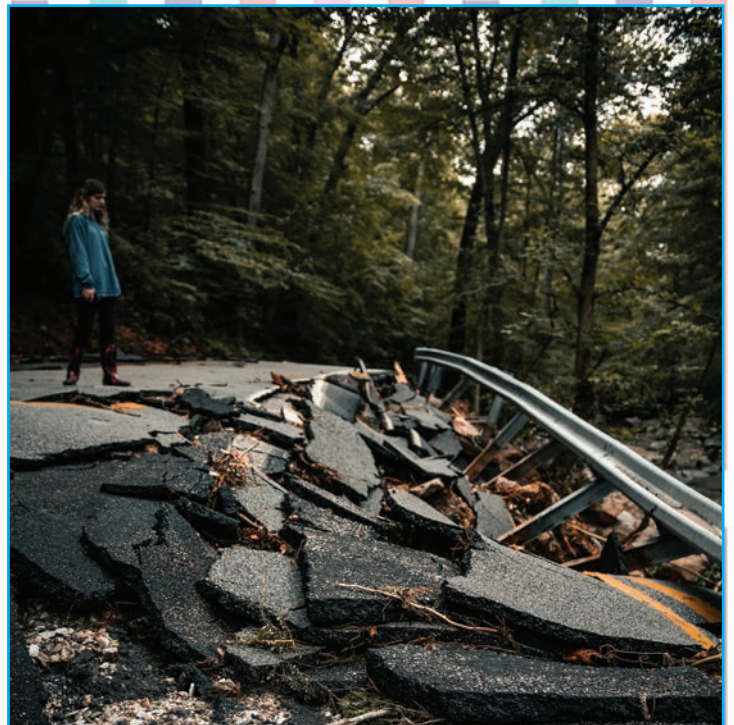
Važnost Rihterove skale

Rihterova skala je ključna iz nekoliko razloga. Prvo, pruža standardizovan i precizan način mirenja magnitude zemljotresa. Ovo omogućava naučnicima i seizmolozima da precizno uporede zemljotrese, procine njihov potencijal za štetu i prate seizmičku aktivnost širom sveta. Štaviše, pomaže u pridviđanju podrhtavanja tla i informiše ljude u građevinarstvu, osiguravajući da izgrađene strukture mogu da izdrže sile kretanja tektonski ploča na jednom prostoru.

Kako funkcioniše Rihterova skala?

Rihterova skala kvantifikuje magnitudu zemljotresa, što je mera energije oslobođene na izvoru zemljotresa. Rihterova skala je logaritamska, što znači da svako povećanje cilog broja na skali pridstavlja desetostruko povećanje amplitude i približno 31,6 puta više oslobađanja energije. Na primer, zemljotres magnitude 5 oslobađa oko 31,6 puta više energije od zemljotresa jačine 4.

Seizmografi: Seizmografi koriste seizmografe za snimanje kretanja tla tokom zemljotresa. Ovi instrumenti proizvode seizmičke talase, a amplituda ovi talasa se miri u milimetrima.

Konverzija: Mire amplitude se pritvaraje u vridnost logaritamske skale. Rihterova formula uzima u obzir maksimalnu amplitudu seizmički talasa snimljeni seizmografom, udaljenost od epicentra zemljotresa i razne korekcije za standardizaciju očitavanja. Izračunavanje magnitude: Kada se uračunaje amplituda i rastojanje, izračunava se Rihterova magnituda za zemljotres.

Rihterova skala nije ograničena na mirenje mali el veliki zemljotresa. Ona precizno kvantifikuje seizmičke događaje u rasponu od jedva primetni potresa (magnitude 0) do ritki superpotresa (magnitude 9 i više). Inovativna skala Čarlsa F. Rihtera se pokazala nepricinjivom u razumivanju i kvantifikaciji moći zemljotresa. Ne samo da je pomogla naučnicima u razumivanju Zemljinih geološki procesa, već je takođe igrala ključnu ulogu u oblikovanju praksi izgradnje i spremnosti za katastrofe širom sveta. Zahvaljujući Rihterovom radu, sad imamo standardizovan i pouzdan metod za procinu seizmičke moći naše planete i pomični ploča koje zajedno sačinjavaje kopno, čineći Rihterovu skalu pravim kamenom temeljcem seizmologije i nauke o zemljotresima.

Sirup za kašalj

Sirup za kašalj je štogod što dica zdravo vole, pa kad dođe zimno doba nije zgoreg ni priladit se namirno. Apoteka ima bolje slatkiše od dućana! A kako je opšte nasto sirup za kašalj? Prije svega, nasto je zdravo davno. Kad kažemo zdravo davno, mislimo na iljade godina unatrag. Sirup protiv kašlja u to vrime pravio se od razni likoviti biljaka, kod nas je najpoznatiji bili slez ko melem za grlo. Zna se isto tako da su Egipćani mišali divlji med s kojikakim travama, to su od nji vidili Grci pa je tako ova praksa ličenja kašlja došla u Evropu. Danas se sirup za kašalj pravi po rigoroznom receptu, pa je svaka bočica kupljenog sirupa jednako efikasna. Standardizacija sirupa je počela paralelno s raznim drugim iskoracima u medicini u 19. viku. Često se pristižno misto čovika koji je standardizovo prvi sirup za kašalj pripisuje amerikancu **dr Vilijamu Henriju Porteru**, farmaceutu koji je živio potkraj 19 vika.

Njegov sirup počo se reklamirat u jednom popularnom ženskom časopisu i brzo je posto popularan, kupovale su ga prije svega majke za svoju dicu. Ova popularnost med dicom ga nikad nije napustila.

U 20. viku razvijeni su sirupi za različite simptome kašlja i bolova u grlu, jel nije svako kašljanje znak da kogod ima baš gripu. Sirupi danas ne liče samo grlo već i otpušavaje nos, što svako ko je tako pokušo zaspāt zna koliko znači. Sirupi ovo duguju raznim aktivnim sastojcima u svojoj formuli. Kad se to postiglo naravno da ni ukus sirupa nije osto samo jedan, ima ji na desetine. Jedni mirišu na mentu, drugi na med, treći na kako južno voće kojeg opšte nema u sirupu. Bitno je da dica ne propuštaje svoju propisanu dozu.

T. K. M.

Windows 98 - donosilac standarda

Kraj 20. vika u svitu informatike osto je zapamćen ko vrime veliki turbulencija, prije svega zbog inovacija i standarda koji su bukvalno stizali jedni druge. Jedno od istaknuti mesta u tom metežu razni poboljšanja rezervisano je i za operativni sistem koji je danas poprilično zaboravljen, a u svoje vrime bio je sveprisutan. Na računari-ma nebrojeni kompanija, institucija pa i na računarima obični smrtnika. Windows 98 je po svojoj popularnosti svrstan rame uz rame s još uvijek prisutnim Windows 7 operativnim sistemom. Ipak, 98-ica je donela više noviteta sa sobom, i po tom njoj pripada istaknutije mesto u standardizovanju korisničkog iskustva koje znamo danas nuz savrimene operativne sisteme ko što su Windows 10/11.

Pa šta nam je to dono Windows 98 a danas uzimamo zdravo za gotovo?

Poboljšani interfejs

Windows 98 zvanično je pušten u prodaju 25. juna 1998 godine. Po pitanju interfejsa nastavio je dobro utabanim putem svojeg prithodnika, Windowsa 95. O čijoj bi popularnosti i značaju takođe mogli pisat naširoko. Poznati Start meni posto je okosnica cilog operativnog sistema, priko njega svaka aplikacija postala je lako dostupna.

Brzina i stabilnost

Windows 98 takođe je sa sobom dono nove standarde u stabilnosti pri radu sa različitim aplikacijama. Daleko od tog da je iskorenio razne error poruke, al u poređenju sa Win95 jeste bio značajno pouzdaniji u radu. Takođe je poboljšan odziv pri multitaskingu više aplikacija, sa dovoljno ram memorije ovo „šetanje“ iz programa u program je postalo nestvarno jednostavno. Što je itekako uticalo na produktivnost. Takođe, dobar dio hardvera više nije bio razlog za reset kad se priključi na računar. U Win95 se praktično za svaki izmenu moro resetovat sistem. Sve kasnije verzije Windowsa zadržale su i unapriđivale ovu opciju, što je i logično jel priključit novi miš na računar ne bi tribo bit nikaki dođagaj za korisnika.

Poboljšana podrška za multimedijalne sadržaje
Devedesete godine prošlog vika obiluzila je ekspanzija razni multimedijalni sadržaja, kako internet još nije bio globalni fenomen današnji razmira bile su zdravo popularne razne digitalizovane enciklopedije, ko što je Microsoft Encarta. Kako je Windows 98 u sebi sadržo i DirectX 6.1 korišćenje ovaki sadržaja na CD-u bilo je krajnje jednostavno. Korisnicima brez ikake internetske konekcije to je itekako značilo.

Integracija pritraživača

Windows 98 ostaće zapamćen u istoriji razvoja interneta ko jedan med prvim operativnim sistemima koji je u sebi imo integrisan pritraživač. Bio je to Microsoft Explorer 4. Popularnost Windowsa 98 uveliko je doprinela i omasovljenju ljudi online, koji su itekako bili radoznali šta su mogućnosti interneta i čemu opšte služi Explorer 4.

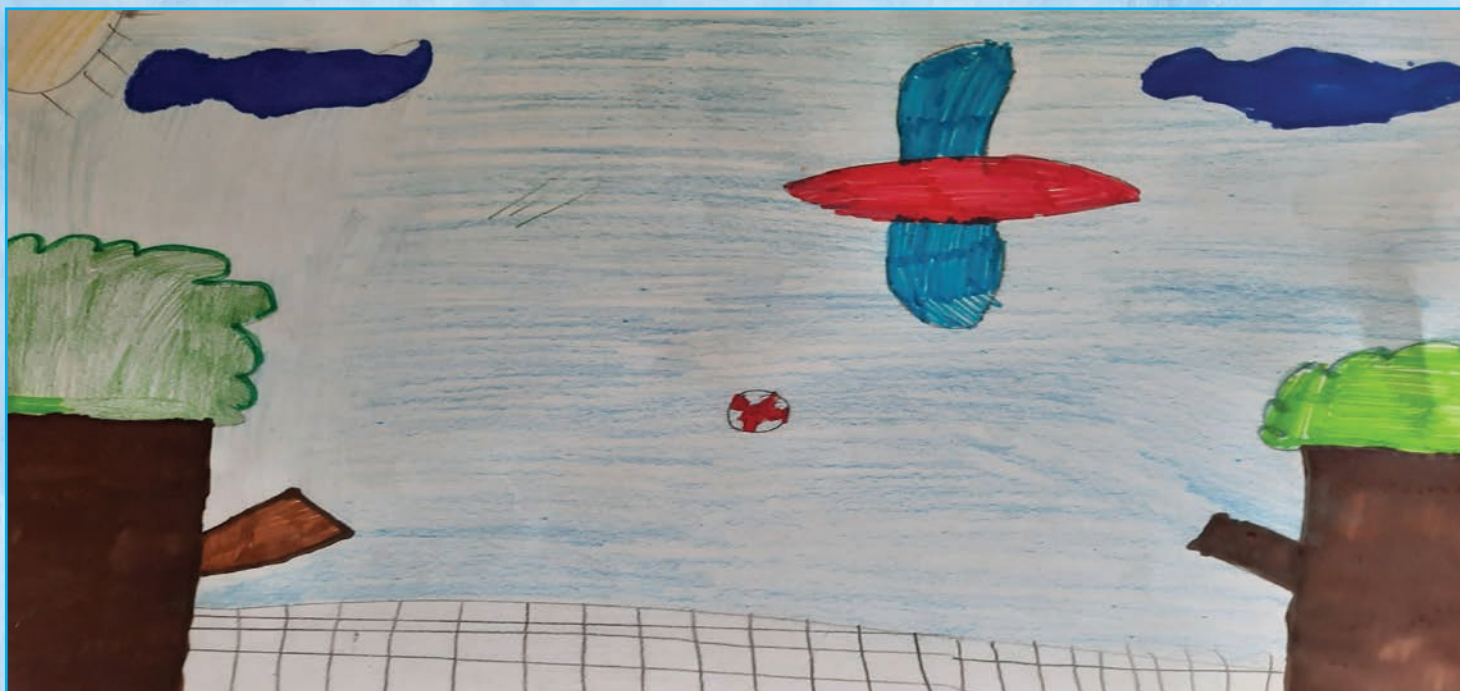
Pojednostavljeno umrižavanje

Windows 98 uveliko je olakšo umrižavanje dva el više računara, za šta je u Windows 95 tribalo dosta znanja i strpljenja. Ovi pojednostavljeni standardi zadržani su do savrimeni operativni sistema ko što su Windows 10/11.

Standardizovanje drajvera

Windows 98 bio je začetnik ujednačavanja na koji način se prave drajveri, prije svega za razne periferije ko što su štampači, skeneri, itd. Ovo je uveliko poboljšalo kompatibilnost, pa je bilo i manje frustrirani korisnika koji bi nakon više sati „borbe“ sa kompjuterom utvrdili da njev operativni sistem uopšte ne pripoznaje odriđeni periferni uređaj. Zbog loše urađenog drajvera.

Dobri stari Win98 bio je prikretnica u svitu operativni sistema i po više stavki od navedeni. Bio je pionir jedne nove ere koja je do početka 21. vika zapljusnila cili svit. Ere interneta. Postavio je mnoge korisne standarde, uveo USB tehnologiju na velika vrata u cilosti integrisanom podrškom, a to je takođe štogod brez čega nam je kompjuterska svakodnivica nezamisliva. Kad zateknete sebe kako se divite lakoći u radu s današnjim operativnim sistema, sitite se makar za tren i Windowsa 98. Brez njega mnogo šta ne bi bilo moguće.

Miljan Šefer, 4/b, OŠ "Matija Gubec" Tavankut

Aleksandar Bercan, 3/b, OŠ "Matija Gubec" Tavankut

Vaši radovi

Etela Antal, 1/b, OŠ "Matija Gubec" Tavankut

Natalija Gurinović, 3/b, OŠ "Matija Gubec" Tavankut

PRIDSTAVI SE

Ime i prezime:
Ivana Tikvicki

Razred i škola:
8. razred, OŠ "Ivan Milutinović", Subatica

Omiljena knjiga:
Dnevnik Ane Frank

Ko ti je omiljeni drug/dругarica i zašto?
Natalija Stipić, zato što me razumi i poštiva.

Kako provodiš slobodno vrijeme?
Bavim se sportom, družim se s drugarima.

Imaš li šta poručit čitaocima "Tandrčka"?
Da, učite i ponosite se svojim jezikom.

VIDEO KUTAK

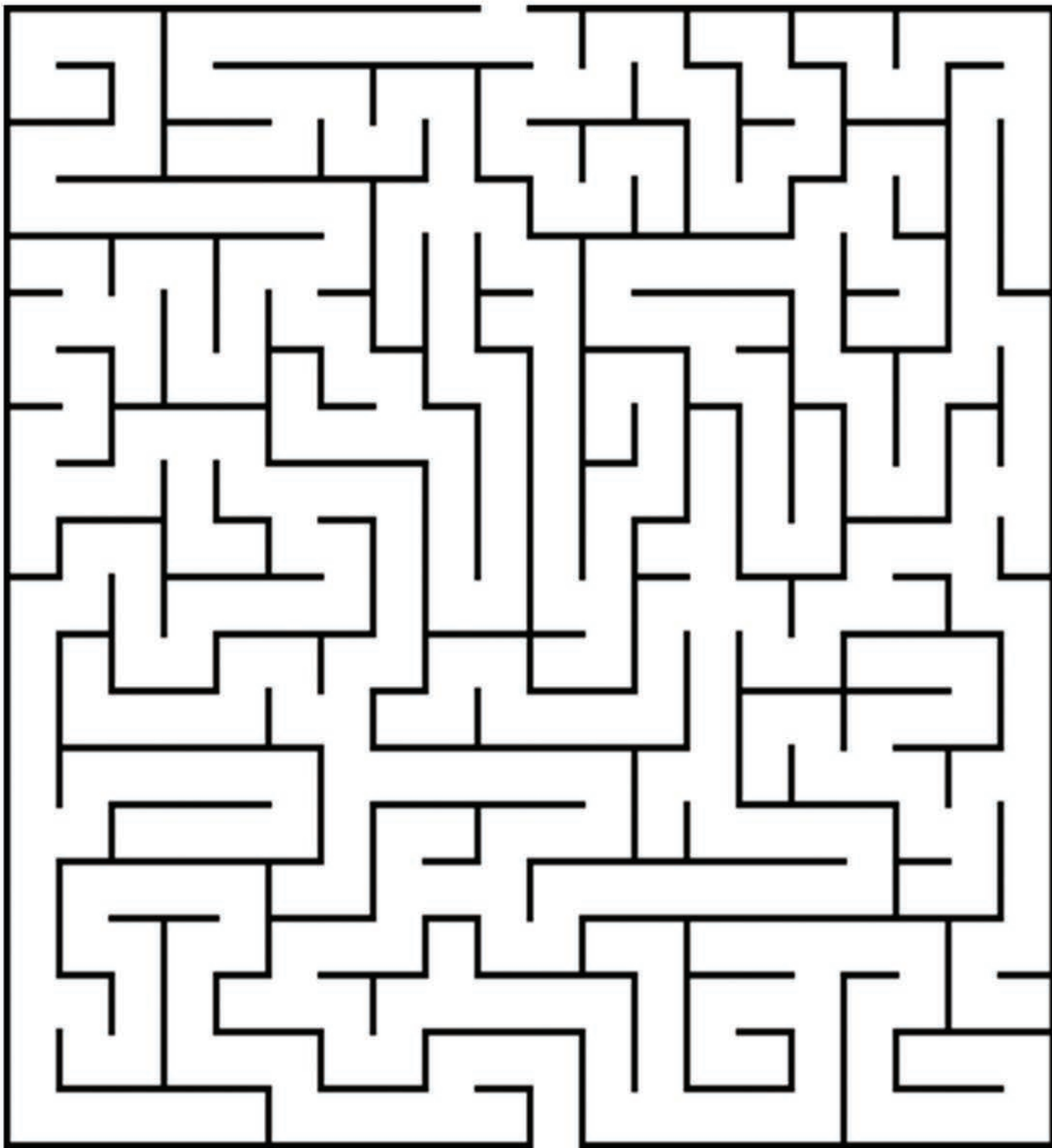

Poslagat koju dominu jednu ispid druge nije Bog zna kako umiče, al poslagat milion domina pa još da što god prikazuju - to je već umitnost! Skenirajte QR kod telefonom po pogledajte šta sve mogu napraviti ljudska mašta i upornost.

Mozgalice

Bojanka

PRVI SNIG

Crtaje dica na likovnom godišnja doba, svi štogod bojadišu

samo Joso sidi i planduje.

Pita ga učiteljica:

- Joso, svi su štogod nacrtali samo ti ništa!
- Nije tačno, na mojem crtežu je pao prvi snig. - objasni Joso.

KO PALAČINTA

Šta je ćevap kazo kad je prvi put vidio sarmu?

-Baš je nika smotana.

GLAVNI GRAD

Moli se Joso prid spavanje:

-Molim te Bože, da bude da je Prag glavni grad Mađarske.

Čula ga mama, pa pita:

- Jezus dite, kaka ti je to molitva?
- Pa posli kontrolnog, - objasni Joso kratko.

ČAJ

Gleda gost u restoranu šta ima u meniju.

- Izvinite, šta vam je hibiskus? - upita gost kelnera.
- To je čaj, gospodine.
- E, onda mi dajte jedan hibiskus od kamilice.

SKORO ISTO

Dolazi Marko kući iz škole sav zadihan:

- Mama, zamalo da dobijem peticu iz matematike danas.
- Kako zamalo? - zbunjeno će mama.
- Lipo, peticu je dobila Vesna koja sidi do mene.

LOGIČNO

Divane dva đaka:

- Šta misliš, šta nam je bliže Misec el London?
- Pa to je lako, London se odaleg ne vidi, dakle Misec.

Tandrčak

